

שירות בצבא
הוא מצוה כמו תפילין
וכמו שאר מצוות
וגם תלמידי חכמים
חייבים בה
ואף מבטלים תורה
כדי לקיים אותה

לימוד תורה ושירות צבאי

שאול דוד בוצ'קו
ראש ישיבת ההסדר
היכל אליהו
ורב היישוב כוכב יעקב

במאמר זה אעסוק בשאלה הבווערת העומדת על סדר היום - האם ראוי שבחורים ואברכים היושבים ועוסקים בתורה במסירות ובהתמדה יתגייסו לשירות צבאי, או שמא הם פטורים מכך משום שלימוד התורה שלהם עדיף ושקול כנגד כל המצוות? האם מצות השירות מוטלת על כל יהודי, או שמא לומדי תורה פטורים ממנה שהרי יכולה היא להיעשות על ידי אחרים?

כדי למנוע אי הבנה ובלבול, וכדי שמי שאין לו כוח לקרוא את כל המאמר לא יישאר רק עם השאלה, אציין תחילה את השורה האחרונה והמסקנה. פעם אחת ניגש אל אבי מורי זצ"ל אחד מנכדיו, חמד של בחור, שבאמת למד תורה בצורה רצינית מאוד. מרוב ענוותנותו הוא לא שאל על עצמו אלא שאל באופן כללי, מה חושב סבו על אדם שמסור בכל נפשו ולבו ללימוד תורה, לומד כמו שצריך, מגיע מוקדם לבית המדרש, נשאר בשבתות חופשיות בשיבה, ואפילו לומד תוך כדי שהוא אוכל. ממש משתדל לא לאבד אף רגע ומקדיש את כל זמנו ומרצו ללימוד. האם גם הוא צריך ללכת לשרת בצבא? אז סבא שלו, שהבין שנכדו שואל על עצמו, ענה לו בשאלה: "האם אתה מניח תפילין כל יום?". הנכד ענה: כן, ודאי. "אז מה ההבדל?", שאל הסבא. **זאת היא התשובה: שירות בצבא הוא מצוה¹, כמו תפילין וכמו שאר מצוות, וגם תלמידי חכמים חייבים בה, ואף מבטלים תורה כדי לקיים אותה.**

העובדה שאדם לומד תורה ומרגיש מחוייב לה אינה פוטרת אותו מלקיים שאר מצוות. יהודי צריך ללמוד תורה, וגם חייב לשים ציצית, להניח תפילין, לבקר חולים, להחזיר מציאה שמוצא, ואף לשרת שירות צבאי שהוא מצוה גדולה מאוד.

לאחר שציינו את המסקנה נבאר ונוכיח את הדברים על הסדר.

תחילה יש להבין מדוע אנשים סבורים שלימוד תורה דוחה את המצוה החשובה של השירות הצבאי?

אכן, אין ספק שמצות לימוד תורה היא "כנגד כולם", כפי ששנו רבותינו במסכת פאה (פ"א מ"א). מצות לימוד תורה היא מצוה מיוחדת ביותר, וכל העוסק בה קדוש ייאמר לו. כל העולם כולו לא נברא אלא כדי שיקבלו ישראל תורה, 'בראשית' - בשביל התורה שנקראת ראשית, ובשביל ישראל שנקראים ראשית², ואם ישראל אינם לומדים את התורה שקיבלו מוטב

1. על פי הרמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה"א המגדיר את "עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" כמלחמת מצוה, ופשוט.

היה להם שלא יקבלוה. ובאמת, מתן תורה הוא היום הגדול ביותר של האנושות והעולם כולו. נתינת התורה היא סיומו של תהליך בריאת העולם, שהחל בששת ימי הבריאה ולא הושלם, ורק במעמד הר סיני הגיע העולם לתכליתו. אמנם אין לראות ביום מתן תורה אירוע חד פעמי שהיה ונגמר, אלא 'בכל יום יהיו בעיניך כחדשים' (כפי שכותב רש"י על התורה במספר מקומות). לא קיבלנו את התורה 'פעם', לפני אלפי שנים, אלא 'היום'. בכל יום אנו מקבלים מתנה חדשה, הפתעה גדולה, קניין חדש. כל פעם שאנו פותחים חומש, פותחים משנה, פותחים גמרא, אנחנו צריכים לשמוח בדברים שאנו מגלים שם כאילו קיבלנו אותם עכשיו ישירות מן הקב"ה. שמעתי מאמור"ר זצ"ל: 'עשרה דורות מאדם ועד נח' - כמה פרקים בתורה מספרים על כך? חמישה פרקים בלבד. 'עשרה דורות מנח ועד אברהם', כמעט אלף שנים - כמה פרקים בתורה מספרים על כך? חמישה פרקים בלבד. לאחר מכן תולדותיהם של אברהם, יצחק, יעקב, תקופה של מאתיים ומשהו שנים, מסופרים באריכות גדולה יותר - כמה פרשיות. אבל כאשר מתקרבים אל מתן תורה, או אז מספרת לנו התורה מה שקרה בכל יום מן הימים האלה. כל יום הוא חשוב. "ביום הזה באו מדבר סיני", מה קרה בראשון בסיון, מה קרה בשני בסיון, מה קרה בשלישי בסיון, עד מתן תורה עצמו. אך למרות כל זאת אין אנו יודעים באיזה יום היה מתן תורה, אם היה זה ו' סיון או ז' בו. חז"ל נחלקו בזה והתורה השאירה עמימות בעניין זה, כי באמת מתן תורה הוא כל יום. אנחנו לא יכולים לדעת מתי היה מתן תורה כי למעשה זה לא אירוע שהיה פעם ואינו עוד, אלא זהו אירוע המתחדש בכל יום תמיד.

הואיל ומצנת תלמוד תורה היא מצוה יקרה כל כך, והואיל ואין משמעות לעולם בלי תורה, ממילא אפשר בקלות להתבלבל ולחשוב שאדם שלומד תורה לא צריך לעסוק בשום דבר אחר, שהרי חיים בלי תורה אינם קרויים חיים. 'ואתם, הדבקים בה' אלקיכם, חיים כולכם היום', אך בלי הדבקות הזאת אין אתם קרויים חיים.

הנה לפעמים ישנן מלחמות בעולם, ועם ישראל צריך להתגונן בפניהם. איך נתגונן ונעמוד כנגד אויבנו אם רק נשב ונלמד תורה?

להילחם או להתפלל ולסמוך על סייעתא דשמיא?

על שאלה זו מצאנו בחז"ל מקורות שונים, מהם משמע, לכאורה, שבזכות לימוד תורה ניצל מן האויבים הקמים עלינו. הנה, למשל, הגמרא בבבא בתרא (קכג ע"א) מביאה את הפסוק שאומר יעקב אבינו

ליוסף (בראשית מח, כב): "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך, אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" - **'זכי בחרבו ובקשתו לקח? והלא כבר נאמר (תהלים מ"ד, ז) "כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני!" אלא, חרבי - זו תפילה, קשתי - זו בקשה'**. וכן תירגם גם אונקלוס שם (לאחת הגירסאות): **'בצלתי ובבעותי'**. ולכאורה משמע מכאן שתפילה ובקשה יש בכוחן להכריע את האויבים ולכבוש מהם ארצות. אם האוייב יורה עלינו טילים כל אשר עלינו לעשות הוא להתפלל ולומר תהלים וכך נינצל.

אך הנה, אף שרש"י על התורה בביאור פסוק זה הביא מדרש זה, הוא לא הביא זאת כפירוש יחיד. תחילה כתב: **'בחרבי ובקשתי - כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם, וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן', ורק אחר כך כתב 'דבר אחר' ופירש את כל הפסוק על דרך מדרש חז"ל, ושם כתב 'בחרבי ובקשתי - היא חכמתו ותפלתו'**. מדוע רש"י לא הביא רק את דברי המדרש? האם יעקב חגר כלי מלחמה כנגד האויבים או רק התפלל וניצח?

אלא ודאי רש"י הבין, כפי שלימדנו רב כהנא בגמרא, ש'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' (שבת סג ע"א), וחז"ל במדרש לא באו לשנות את הפשט הפשוט. גם חז"ל הבינו שיעקב אבינו חגר את כלי מלחמתו כנגד האויבים, אלא רצו להדגיש שאלמלא היה מתפלל ולומד, אלמלא 'חכמתו ותפלתו', לא היה יעקב אבינו גובר על אויביו. אל תחשוב שהחרב והקשת יכולים לנצח בלי הרוח, בלי התורה, בלי הסייעתא דשמיא, **אלא נצחונותיו של האדם במלחמה הפיזית באים לו רק אם יש לו סיוע מלמעלה, ולשם כך צריך הוא ללמוד ולהתפלל**.

אנו רואים עניין זה לאורך כל ההיסטוריה. בהיסטוריה הקצרה של מדינת ישראל זכינו לניצחון מזהיר במלחמת ששת הימים, שהיה אחד הנצחונות הגדולים ביותר בתולדותיו של עם ישראל בכל הדורות מאז יציאת מצרים. בעקבות הניצחון אנשים סברו שמנהיגי המדינה ומפקדי צה"ל הם אנשים חכמים וגאונים, שהצליחו בזכות חוכמתם, היערכותם ותושייתם להביא לניצחון גדול שכזה. אשרי העם שככה לו! והנה לאחר שש שנים בלבד התרגשה על מדינת ישראל מלחמה נוספת - מלחמת יום כיפור. כמעט אותם אנשים היו ונשארו בהנהגת המדינה, ושם היה מחדל גדול. לאחר המלחמה הקימו 'ועדת חקירה' לחקור את סיבת המחדל. בעקבות מסקנות הוועדה התפטרו כמה אנשים, והרמטכ"ל נפטר מהתקף-לב לאחר זמן כי חשב שהאשימו אותו שלא באשמתו. איך יתכן שאותם אנשים פעם אחת היו חכמים גדולים ופעם אחרת כשלו

בכשלונות מחפירים? אלא האמת היא שאותם אנשים היו עם אותה החכמה. מי שלומד את מאורעות המלחמות האלה יודע שגם במלחמת ששת הימים היו הרבה 'פאשלות' לצד דברים טובים, וזה טבעם בני אדם. אדם אינו מושלם, לעיתים נוהג בחכמה ולעיתים בטיפשות. כל אדם עלול לטעות וכל אדם אכן טועה. אז מהו, איפוא, ההבדל בין שתי המלחמות? במלחמת ששת הימים היתה תעוזה גדולה עם עזרה גדולה מה' יתברך, ניסים ונפלאות ממש, ובזכות זה הצליחו להביס את האוייב. במלחמת יום כיפור היה בתחילה פחד וקיפאון ורק לבסוף היו ניסים גדולים (אגב, ניסים גדולים יותר ממלחמת ששת הימים, ואכמ"ל). זה מה שאומר לנו רש"י - שני ההסברים נכונים, יש להיערך למלחמה בדרך הטבע וצריך גם סייעתא דשמיא גדולה.

אם כן עלה בידינו עד כה שמצות תלמוד תורה היא מצוה יקרה וחשובה מאוד, וכן למדנו שכדי לנצח במלחמה צריך להתפלל וללמוד תורה, כי הניצחון תלוי בעזרתו של ה' יתברך. אמנם יש לזכור כי לא תמיד הקב"ה מתחייב לעזור למי שמתפלל ולמי שלומד. יש לו חשבונות רבים, ולפעמים גם רשעים מצליחים ומנצחים ומשחקת להם השעה. הנה, למשל, לימודנו חז"ל על דורו של אחאב, שהיה דור שטוף בעבודה זרה, אך יחד עם זאת ניצח במלחמותיו, וזאת משום שהיתה אחדות בעם ישראל ולא היו בהם 'דילטורים' (=מלשינים). לעומת זאת דורו של דוד, שהיה דור של בני תורה, היו מפסידים במלחמות, וזאת מפני שהיו בהם בעלי לשון הרע (עפ"י ירושלמי פאה פ"א ה"א).

ישנן מספר ראיות לכאורה מן הגמרא ומן הראשונים לכך שתלמידי חכמים פטורים מלשאת בעול עם הציבור, ופטורים מלהילחם, ואף אסור לגייס אותם למלחמה. להלן אשתדל להתייחס למספר ראיות שכאלה ולהעמיד הדברים על דיוקם.

פטור תלמידי חכמים ממיסים

ההבנה הזאת, שלמוד תורה הוא עניין כל כך חשוב, עולה מן הגמרא במסכת בבא בתרא. הסוגיא במסכת בבא בתרא דנה על ענייני תשלום המיסים, ושיטת החלוקה על הציבור. עיקר הדיון נסוב סביב השאלה כיצד יש לחלק את עול המיסים באופן ההגון ביותר: 'כשהן גובין - לפי נפשות גובין או דילמא לפי שבח ממון גובין?'. כלומר, האם מחלקים את החיוב לפי מספר הנפשות, ומשפחה שיש בה 20 נפשות תשלם יותר ממשפחה

של זוג מבוגר בלי ילדים, או אולי בודקים לאיזו משפחה יש יותר כסף והם ישלמו יותר. זהו דיון מעניין מאוד. בהמשך באה הגמרא ואומרת: ישנו מס אחד שתלמידי חכמים אינם צריכים לשלם אותו, וזהו המס על שמירת העיר. מדוע לא? מפני שהם שומרים את העיר - 'רבנן לא צריכי נטירותא... מה חול שמועט מגן על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובין לא כל שכן!'. זה ודאי נכון! בלי חיי רוח, בלי התפתחות ולימוד תורה אי אפשר להגיע לשום ניצחון. אומר המדרש (פתיחתא למדרש איכה רבה, ומופיע גם בירושלמי חגיגה פ"א ה"ז): רבי היה שולח את ר' אמי ור' אסי שייצאו ויתקנו את ערי ישראל. היו באים אל העיר ואומרים להם: הביאו לנו את שומרי העיר. היו מביאים להם את ראשי הצבא והמשטרה, ואמרו להם: אלה שומרי העיר? אלה מחריבי העיר! אמרו להם: ומי אלה שומרי העיר? אמרו להם: אלה לומדי התורה והמשנה. מכאן ראייה נוספת לכך שבזכות תלמידי החכמים החיים של האומה כולה הם בעלי ערך ומשמעות.

להדגשת העניין הזה ולהפנמתו בלב האומה, באה ההלכה ונתנה תוקף לכך שיש להעריך ולהוקיר את תלמידי החכמים. הם מלמדים תורה לעם ישראל ומוסרים עליה את נפשם, חיים חיי תורה בצניעות גדולה, וחוסכים מפייהם ולא עובדים הרבה כדי ללמוד - **לאנשים האלה צריך לתת כבוד ולפטור אותם ממיסי השמירה**, ובכך מודיעים לכולם כי ערך לימוד התורה הוא חשוב ביותר, והתורה שומרת על עם ישראל.

הגמרא שם מביאה סיפור נוסף בענייני מיסים: הטילו על אנשי טבריה לשלם עבור כתר יקר של הקיסר, באו תושבי העיר לפני רבי ודרשו שגם תלמידי החכמים ישתתפו בהוצאות. רבי לא הסכים. אמרו לו: אם כך נעזוב את העיר ואתם תצטרכו לשאת בתשלום בעצמכם!. אמר להם: תעזבו. עזבו חצי מן התושבים, וראה זה פלא - המלך ויתר על חצי מהסכום. שוב באו אנשי העיר לרבי וביקשו שתלמידי החכמים ישתתפו בהוצאות, ושוב הוא סירב, שוב הם איימו, ושוב הוא לא התרגש מהאיום. עזבו שאר אנשי העיר (מלבד תלמידי החכמים) והחיוב הוסר כליל. למד מכאן רבי שהצרות מתרגשות על ישראל בגלל עמי הארצות, ואילו תלמידי החכמים לכשעצמם אינם צריכים שמירה מן האויבים.

גם מן הגמרא הזאת אנחנו רואים שאין שמירה לאומה בלי לימוד תורה, בלי ישיבות, בלי תלמודי תורה, בלי כוללים, בלי ת"ת אחרי הצהריים, בלי שיעורים לבעלי בתים, שיעורים לילדים, שיעורים לנשים, שיעורי לוויין וכו'. זוהי אמת לאמיתה של תורה. כך מתרגמת ההלכה רעיון

זה לחיים המעשיים וקובעת שתלמידי חכמים אינם צריכים להשתתף במיסים לשמירת העיר.²

אמנם, יש להדגיש: הפטור בהלכה זו הוא רק מתשלום המס של 'אגרת השמירה', וזאת משום שהתלמיד חכם מוסר נפשו עבור הכלל בדרך שונה, אך אין בכך כדי לפטור את אותו תלמיד חכם עצמו מן המצוה המוטלת על כל אדם מישראל להגן על חברו. הפסוק "לא תעמוד על דם רעך" נאמר לכל ישראל – לרבות תלמידי חכמים!

אנגריא בתלמידי חכמים

אומרת הגמרא במסכת סוטה (י ע"א): **"דרש רבא: מפני מה נענש אסא? מפני שעשה אנגריא (עבודת המלך. רש"י) בתלמידי חכמים, שנאמר: "והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי", מאי "אין נקי"? אמר רב יהודה אמר רב: אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה"** (וכל שכן תלמידי חכמים. הגהות הגרי"ב ע"פ הערוך). גם על אברהם אבינו דורשת הגמרא דרשה דומה (נדדים לב ע"א, לדעה אחת): **"אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגריא בת"ח שנאמר "וירק את חניכיו לידי ביתו"."** מכאן ראייה שאסור לתלמידי חכמים להילחם, והם צריכים להמשיך בלימודם!

אך אם כך הוא הפירוש – יש לשאול: מדוע אברהם אבינו עצמו לא נענש שעזב את תלמוד התורה שלו ויצא למלחמה? מדוע לא נשאר אברהם לתלמוד תורה וקם ויצא מיוזמתו למלחמה להצלת לוט? אדרבה, לאחר מלחמה זו נאמר לו לאברהם: **"אל תירא אברם שכרך הרבה מאוד!"** וגם הדרשה על אסא לכאורה תמוהה, הרי מלכים רבים יצאו למלחמות, דוד נלחם, ואחאב נלחם, ויהורם נלחם, ועוד ועוד, ולא מצאנו שדרשו זאת גם עליהם. וכי רק אסא חטא בכך שעשה אנגריא בתלמידי חכמים? אתמהא!

אלא באמת פירוש הגמרא הוא שונה. רש"י בסוטה פירש 'אנגריא' – עבודת המלך, כלומר עבודות שונות שאינן חלק מן הלחימה. את זה באמת אסור לעשות בתלמידי חכמים. יש לכבד אותם ולא להטיל עליהם עבודות כלליות. אם יש תלמיד חכם בצבא לא נטיל עליו לצבוע עצים

2. צריך להדגיש שדין זה חל בתלמידי חכמים גדולים המזכים את הציבור ולא בכל תלמיד ישיבה ואברך כולל ובנוסף יש אומרים שדין זה מתייחס רק לתלמידי חכמים המלמדים חכמים כפי שהוא מעיקר הדין. (עיין שרידי אש ח"ג סימן סז)

או לסדר אבנים, שהרי לא בשביל זה הוא התגייס לצבא, ויש לכבד אותו ואת הזמן היקר שלו. הוא בא לכאן להתאמן ולהילחם כי זוהי מצוה חשובה. הן אברהם והן אסא 'עשו אנגריא בתלמידי חכמים', הטילו עליהם עבודות אחרות שאינן קשורות למלחמה עצמה, ועל כך היתה לחז"ל ביקורת עליהם.

שבט לוי

רבים מביאים את דברי הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל כראיה לכך שתלמידי חכמים פטורים מלהילחם. כך כתב הרמב"ם שם: "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה', לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחליו, ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל ה', שנאמר "ברך ה' חילו", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר "אני חלקך ונחלתך". ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלקים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם - הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי". משמע מכאן שכל אדם המתמסר כל-כולו לתורה הרי הוא כשבט לוי, ואינו נלחם, ואף צריכים הקהל לתת לו מתנות כדי לפרנסו.

אך באמת קשה להביא מכאן ראיה. כל מה שנאמר כאן הוא שיש אפשרות לכל אדם להתמסר כל כולו לתורה, ובכך הוא מקדש עצמו, ואף הציבור צריך להתחשב בו ולכבדו. אדם שמוותר על מנעמי החיים כדי לעסוק בתורה, אינו מרוויח משכורת גבוהה ומסתפק במועט, אינו רודף אחר מותרות והנאות אלא מסגף עצמו כדי ללמוד תורה - קדוש ייאמר לו. אך אין הוא נפטר מקיום מצוות, ובכלל זה אין הוא נפטר מלהשתתף במלחמת מצוה. שבט לוי עצמו לא נפטר מכל מלחמות ישראל, ומעולם לא עלה על הדעת לומר כן. כל מה שנפטר שבט לוי היה ממלחמת כיבוש הארץ, וזאת מפני שאין לו נחלה בארץ, אבל אם אויבים מתקיפים את ישראל - ודאי אינו פטור! "לא תעמוד על דם רעך"! אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה יוצאים למלחמת מצוה (רמב"ם הלכות מלכים פ"ז ה"ד),

ובוודאי אף שבט לוי, וכן כל המקדש עצמו ולומד תורה כל חייו! פנחס היה כהן ויצא להילחם את מלחמת ה' במדיין. יהושע, עליו נאמר "לא ימיש מתוך האהל", שהיה שקוע בתורה, יצא ונלחם עם עמלק ברפידים. אף אחד אינו פטור מהגנה על עם ישראל, ובוודאי אין לו פטור בזכות התורה שלמד ולומד.

בגדרי חיוב לימוד תורה

אומרת הגמרא במנחות (צט ע"ב): "אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי: אפילו לא קרא אדם אלא קריית שמע שחרית וערבית - קיים "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו", ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ. ורבא אמר: מצוה לאומרו בפני עמי הארץ". דברי רבא קשים להבנה, שהרי לכאורה צודק רבי יוחנן - אם נאמר דבר זה בפני עמי ארצות אזי הם יחשבו שאפשר להיפטור מלימוד תורה בקריאת שמע בלבד! והרי אנו מעוניינים שהם ילמדו תורה קצת יותר מזה! אלא נראה לומר שכוונתו של רבא היא שמכוחה של הלכה זו ילמדו עמי ארצות מהו כוחם וערכם של דברי תורה. אמנם הפסוק דורש "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה", אך באמירה של פרק אחד ביום ופרק אחד בלילה אפשר לצאת ידי חובה! אין זאת אלא שיש בכוחם של דברי תורה מעטים ברכה מרובה, ומכאן יבואו לבדוק וללמוד יותר ויותר.

הגמרא במסכת נדרים (ח ע"א) דנה באדם שנודר ללמוד מסכת מסוימת, ומזרו עצמו על ידי כך, האם נדר כזה חל? הרי לכאורה הוא כבר מחוייב בזה והנדר לא מוסיף שום דבר! מסבירה הגמרא שהואיל ויכול היה אדם זה לפטור עצמו ממצות לימוד תורה בקריאת שמע שחרית וערבית, ממילא נדר כזה חל. מסביר שם הר"ן (ד"ה הא קמ"ל, עיי"ש): באמת ישנו חיוב על היהודי לדעת את כל התורה כולה, ושיהיו דברי תורה מחודדין ומשוננין בפיו, ובוודאי לשם כך יש להשקיע זמן רב מאוד מן החיים בלימוד תורה. כדי להגיע לרמת ידיעה כזאת צריך ללמוד וללמוד כל החיים, "ולא אתה בן חורין להיבטל ממנה". מה שהגמרא אמרה שאפשר להסתפק בקריאת שמע בוקר וערב הכוונה היא שזאת המשמעות הפשוטה של הפסוק "בשכבך ובקומך", ונדר ושבועה אינם יכולים לחול רק על מה שמפורש בפסוק, וממילא כל מה שמעבר לזה אינו נחשב 'מפורש בקרא', ועל כן שבועה חלה עליו.

נמצאנו למדים שחיוב לימוד תורה הוא חיוב קבוע, ואדם יהודי מחוייב

להקדיש זמן משמעותי מחייו ללימוד תורה. גם אדם שעובד לפרנסתו, ועוסק בעניינים שונים במשך היום, וגם חייל בעת שירותו צריך להקדיש ולקבוע זמן ללימוד תורה, וזהו חיוב קבוע לכל החיים, בכל רמה תורנית בה נמצא האדם, והדברים ידועים וברורים.

תכלית לימוד תורה – המעשה

חז"ל במסכת אבות לימדו אותנו כמה יסודות חשובים בהשקפת עולם ובגישה נכונה ובריאה אל התורה והמצוות. נצטט כאן כמה משניות הנוגעות ליחס הנכון בין לימוד תורה לבין קיום מצוות: "הוא (=ר') חנינא בן דוסא) היה אומר: כל שמעשיו מרובין מחכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת". עוד שם: "הוא (=רבי אלעזר בן עזריה) היה אומר: כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו..., אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה? לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו..." (וראה מעין זה באבות דרבי נתן נוסחא א פרק כד משלים נוספים). כלומר, לימוד תורה בלא עשיית המעשים הנובעים ממנה אינו מחזיק מעמד ואינו בונה את האדם באופן הנכון.

אומר הירושלמי (ברכות פ"א ה"ב, מעובד): ר' יוחנן בשם רשב"י אמר שאין מפסיקין תלמוד תורה לקריאת שמע, כי רשב"י היה עסוק כל כולו בלימוד תורה, אך ר' יוחנן עצמו סובר שמפסיקין אפילו לתפילה, כי אנו לא עסוקין כל כך בלימוד תורה. שאלה הגמרא: כיצד יכול רשב"י לומר שלא מפסיקין לימוד תורה לקריאת שמע, הרי הוא מודה שמפסיקין למצוות סוכה ולולב! והרי הוא מודה לעיקרון שהלימוד הוא על מנת לעשות! עונה הגמרא: **"טעמא דר' שמעון בן יוחי: זהו שינון וזה שינון, ואין מבטל שינון מפני שינון"**, כלומר: גם רשב"י מודה שמצוות קריאת שמע היא מיוחדת, שנאמרת בפה, ואם כן יש לה דין של שינון דברי תורה, ולזה אין צריך להפסיק.

ואכן אנו יודעים להלכה שמבטלין תלמוד תורה להוצאת מת ולהכנסת כלה, מבטלין תלמוד תורה לקריאת מגילה ולבדיקת חמץ – מכאן שלימוד תורה אינו שיקול להיפטר מקיום מצוות!

ולכאורה זוהי המחלוקת המפורסמת בין רבי עקיבא ורבי טרפון (קידושין מ"ב): **"זכבר היה רבי טרפון וזקנים מסוכין בעלית בית נתזה בלוד,**

נשאלה שאלה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול. נענה רבי עקיבא ואמר: תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה". מה יותר חשוב, ללמוד תורה או לקיים מצוות? מחלוקת תנאים, אבל הסכימו כולם שלימוד תורה עדיף כי הוא מביא לידי מעשה - כלומר, לימוד תורה בלי קיום מצוות אין לו ערך! כל מטרתו של הלימוד היא להביא לידי מעשה. להביא לכך שקיום המצוות יהיה טוב יותר, מדויק יותר, נכון יותר. ישנן אף מצוות מסוימות שאין אנו יכולים היום לקיים אותן כמו שצריך, ועליהן אמרו לנו חכמים שמי שלומד את הלכותיהן הרי הוא כאילו קיימן - "אמר רבי יצחק, מאי דכתיב: "זאת תורת החטאת" ו"זאת תורת האשם"? כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם" (מנחות ק"ע א).

אז מה גדול יותר תלמוד או מעשה? "תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה". לכאורה התלמוד גדול! מסביר רש"י בדיוק להיפך! אם גדולתו של התלמוד היא בכך שמביא לידי מעשה משמע שהמעשה גדול. וכפי שפירשו תוספות את דבריו 'מי נתלה במי? קטן נתלה בגדול', כלומר הדבר הפחות חשוב נסמך אל הדבר החשוב - חשיבותו של התלמוד היא בכך שהוא מביא לידי מעשה, אם כן משמע שהמעשה הוא הדבר הגדול, ובלשונו של רש"י 'מביא לידי מעשה - אלמא מעשה עדיף' (בבא קמא יז ע"א).

הביטוי הידוע "תלמוד תורה כנגד כולם" (משנה פאה פ"א מ"א) פירושו שהלימוד עומד מול כל המצוות. לימוד תורה הוא המאפשר לדעת ולהבין היטב את פרטי המצוות על מנת לקיימן כראוי, תוך הבנת משמעותן והזדהות עמן. מאידך, מעשה המצווה בפועל נותן ללימוד את כל ממדיו, והופך את הלימוד מעניין ערטילאי ומופשט לדבר שהוא מעשי, חי וקיים.

כיצד פסק הרמב"ם - תלמוד גדול או מעשה גדול?

הנה כתב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"א ה"ג): "מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר, שנאמר: "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד". לכאורה משמע מדברי הרמב"ם שתלמוד עדיף על המעשה באופן עצמי, ולא פירש כרש"י.

אך נראה שאי אפשר לומר כן, שהרי הרמב"ם הביא עניין זה במקום נוסף. בפרק ג שם (הלכות ג-ד) כתב כך: "אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות כולן, שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום. היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה - אם אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו". אם תלמוד תורה עדיף על מעשה מדוע מפסיק מללמוד כדי לעשות מעשה מצוה אחר? והרי כלל גדול בידינו הוא ש'העוסק במצוה פטור מן המצוה', וכשאדם עוסק במצוה מסויימת אינו צריך להפסיק כדי לעשות מצוה אחרת, ומדוע בלימוד תורה אין הדבר כן? אלא ודאי אף הרמב"ם סבר שמעשה עדיף, ומפסיקין לימוד תורה כדי לעשות מעשה, ומטרתו של הלימוד היא עשיית המעשה.

אם כן כיצד נבאר את דבריו לעיל בפרק א' מהם משמע שתלמוד קודם למעשה ולא להיפך? נראה לומר שדברי הרמב"ם כאן מכוונים לדברי התוספות (קידושין שם ד"ה תלמוד גדול, בתירוץ השני). תוספות הקשו היאך יתכן שהסכימו כולם לומר "גדול תלמוד שתלמוד מביא לידי מעשה", כשבעצם משמעות הדבר היא שהמעשה גדול, וכפי שביאר רש"י הנ"ל? הסביר תוספות שיש לאדם זמנים שונים בחייו. בצעירותו (או בתחילת זמן לימודו), הוא צריך ללמוד תורה בכל הכוח והמסירות, ולהשתדל שלא לעסוק כמעט בדברים אחרים כדי שלא יהיה עם הארץ. רק לאחר שגדל בתורה ויודע הלכות יפנה עצמו לעשות יותר מעשים כי הם העיקר. בפרק א' הרמב"ם עוסק במי שלא למד תורה כלל והוא צריך ללמד את עצמו, ולכן הוא צריך להתמקד יותר בלימוד ופחות במעשים. בפרק ג עוסק הרמב"ם בסדרי העדיפויות האמיתיים בין תלמוד ובין מעשה, ובזה מודה שמעשה עדיף ומפסיקין לימוד תורה כדי לקיים מצוות.

שירות צבאי -

האם זו מצוה היכולה להיעשות על ידי אחרים?

ראינו ברמב"ם שאין מפסיקין לימוד תורה למצוה אם היא יכולה להיעשות על ידי אחרים. יכול הטוען לטעון שגם המצוה של שירות צבאי והגנה על עם ישראל אפשר לעשותה על ידי אחרים, ואין להפסיק את לימוד התורה של בני הישיבות!

טענה זו לא תעלה על הדעת, ויש לכך כמה וכמה סיבות.

תחילה יש להעמיק בהלכה זו עצמה ולראות ממנה עצמה את הגדרים המיוחדים של מצות לימוד תורה. הרמב"ם שם אומר: "אם אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו" - היכן מצאנו מצוה שכזו? הרי כלל נקוט בידינו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ובכל המצוות כשעוסק בהן פטור מלעשות מצוות אחרות. הנה ידוע עניין 'פרוטה דרב יוסף', סברה ההופכת שומר אבידה לשומר שכר, שהרי בזמן שעוסק במצות השבת אבידה פטור מנתינת צדקה. וכן הוא במצוות נוספות, ובזה לא דנים כלל לבדוק האם אותה מצוה אחרת יכולה להיעשות על ידי אחרים או לא! אך במצות לימוד תורה אין הדבר כן, ואפילו הוא באמצע תלמודו צריך להפסיק כדי לתת כסף לעני וכדומה. ומדוע שונה מצות לימוד תורה בזה? אלא ודאי העניין הוא כמו שכתבנו למעלה: כל עניין לימוד תורה הוא לתכלית קיום המצוות, ולכן מצות לימוד תורה גדרה שונים משאר מצוות. בהלכה זו אין הרמב"ם עוסק בשאלה הכללית של היחס בין לימוד תורה לבין מלאכה, או בין לימוד תורה ליציאה למלחמה, אלא קובע את ההלכה המעשית במקרה מסויים: מה עושה אדם היושב ולומד תורה ובאה לו מצוה אחרת? האם מפסיק מתלמודו או אינו מפסיק. ממילא אי אפשר כלל להוכיח מהלכה זו את היחס הכללי בין לימוד תורה לבין שירות צבאי, וכיצד אדם צריך לחלק את שנות חייו כדי לקיים מצוות אלה.

בנוסף, מבחינה מציאותית, יתכן וניקלע ח"ו למצב בו מדינת ישראל תותקף מכל החזיתות בעת ובעונה אחת, ונצטרך לגייס למלחמה את כל הגברים כולם, את כל הלוחמים המיומנים, ומי שמעולם לא למד לאחוז בנשק ולהילחם לא תהיה בו תועלת למלחמה זו. ממילא אי אפשר לומר שאחרים יעשו זאת כי לעיתים במלחמה צריכים את כולם כולל כולם, ולכן כל אחד צריך להכשיר את עצמו לכך.

ועוד, "אפשר למצוה להיעשות על ידי אחרים" היינו דוקא במקרה בו האחרים מסכימים לכך. נניח שבשביל מצות כיבוד אב ואם שלי יש צורך להיות איתם 24 שעות ביממה, ואנחנו 7 אחים במשפחה, וכל אחד מקבל על עצמו להיות עם ההורים יום אחד בשבוע. האם אני יכול לומר: הואיל ואני לומד תורה אני פטור מן המצוה, ושאר האחים שלי יקיימו את המצוה בלעדיי, כך שכל אחד מהם יתן יותר זמן בשבוע? רק אם הם

יסכימו לכך! כך הוא גם בעניין המצוה לשרת בצבא ולהגן על עם ישראל – נראה כי במצב החברתי במדינה רוב הציבור אינו מוכן לשרת בצבא זמן רב יותר כדי שבני הישיבות ילמדו תורה ולא ישרתו כלל. אפשר להסתמך על "תיעשה על ידי אחרים" רק אם הדבר נעשה בהסכמתם המלאה, וכמו הסכם יששכר וזבולון וכדומה, וזוהי סברה פשוטה וברורה.

אך באמת השיקול העיקרי בשאלה זו הוא השיקול של הסכנה שבדבר. **מלחמה היא מצוה מסוכנת** הכרוכה בסכנת נפשות. כל היוצא להילחם יודע כי יש סיכוי שייפגע או ייפצע או ימות, חלילה. במצוה כזאת לא אומרים: אתה תמות במקומי ואני אלמד תורה. זו טענה עצובה וכואבת, ויש בזה לענ"ד חילול השם גדול. על כך זועק משה רבנו כלפי בני גד ובני ראובן: "האחכים יבואו למלחמה ואתם תשבו פה?".

סיכום

מצוות תלמוד תורה היא מצוה גדולה מאוד ויקרה, ויש לאדם להשקיע בה את מיטב כוחותיו ומרצו, וכל חייו צריך להמשיך ללמוד ולהתקדם כפי יכולתו.

מצוות תלמוד תורה תכליתה היא לקיים מצוות בצורה טובה יותר ומשמעותית. לימוד תורה שאינו מביא לידי מעשה אין בו ערך, וחז"ל הפליגו בעניין זה עד מאוד.

מצוה גדולה לשרת בצבא על מנת ללמוד להילחם ולהגן על עם ישראל. מצוה זו אינה יכולה להיעשות על ידי אחרים ואי אפשר להיפטר ממנה, ועל כן כל יהודי, בין אם הוא לומד תורה ובין אם לא, חייב לשרת בצבא לפי מסגרת המתאימה לו ולצרכיו הרוחניים.

מרכז תורני עץ חיים ישיבת היכל אליהו

מיסודו (תרפ"ז) של הרה"ג אליהו בוצ'קו זצ"ל
ישיבת הסדר • הסדר שילובים • ישיבת אורות משה ראש העין
המכון הגבוה לרבנות קהילתית - יד שאול • בית מדרש למורים
תכנית "קחו עמכם דברים" • תכנית "לקראת שבת" בכוכב יעקב
בית מדרש קהילתי יום שישי בירושלים
כוכב יעקב ד"ר מנחם בנימין 90622
טל' 02-9972023 • 050-8762703 • פקס' 02-9972115
hesder@gmail.com • www.toraisrael.com

עריכה:
הרב אורי הולצמן

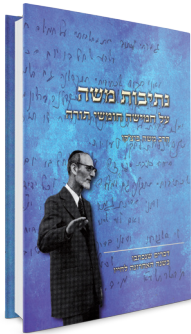
עיצוב והפקה:

שילה • ברכץ בית אל

טל' 02-9971022, פקס' 02-9973875
shilo_b@netvision.net.il
www.birkonim.co.il

מאמרים עמוקים וקצרים על פרשת השבוע מלאי רגש ואהבת תורה וארץ ישראל מאת הרב ירחמיאל אליהו בוצ'קו / מאת הרב משה בוצ'קו

נתיבות משה
על פרשיות השבוע

הרב משה בוצ'קו
המחיר: 50₪

עיוני משה
על פרשיות השבוע

הרב משה בוצ'קו
המחיר: 40₪

הגיוני משה
על פרשיות השבוע, החגים
ושאלות אקטואליות
הרב משה בוצ'קו
המחיר: 50₪

אור היהדות
הגות ומוסר על
פרשיות השבוע והחגים
הרב ירחמיאל אליהו בוצ'קו
המחיר: 40₪

ספרים מאת הרב שאול דוד בוצ'קו

שולחן ערוך כפשוטו
הלכות יום טוב
מאת
שאול דוד בוצ'קו
הרב שאול דוד בוצ'קו
המחיר: 40₪

בעקבות המחבר
עיוני הלכה
הרב שאול דוד בוצ'קו
המחיר: 50₪

בעקבות רש"י

הוא פירוש המסיר את כל המכשולים
בהבנת דברי רש"י ומגלה את המסר הרוחני החבוי שם
ובכך נותן לדבריו את משמעותם העכשווית
מאת הרב שאול דוד בוצ'קו

בעקבות רש"י
יתרו -
משפטים
ש"ח 48

בעקבות רש"י
שופטים -
כי תצא
ש"ח 48

בעקבות רש"י
בא
ש"ח 38

בעקבות רש"י
לך לך -
וירא
ש"ח 48

בעקבות רש"י
בראשית
ש"ח 38

להזמנות: עזרא • 052-5758155 • hesder@gmail.com • www.toraisrael.com